

ENGELLİ İSTİHDAMINA YÖNELİK SORUNLAR, POLİTİKALAR VE SOSYAL GÜVENCE: META-SENTEZ YÖNTEMİYLE BİR İNCELEME

Systematic Challenges, Policies, And Social Protection in Disability Employment: A Meta-Synthesis Analysis

Ali Kemal TERZİ¹

¹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 16.01.2025

Kabul Tarihi: 28.12.2025

Anahtar Kelimeler:

Engelli İstihdamı, Sosyal Güvenlik Politikası, Meta-Sentez, İşveren Tutumu, Sosyal Destek

ARTICLE INFO

Research Article

Received 16.01.2025

Accepted: 28.12.2025

Keywords:

Social Security Expenditures, Disability Employment, Economic Growth, Meta-Synthesis, Social Policy

ÖZ

Bu araştırma, Türkiye’de engelli bireylerin istihdamına yönelik sosyal güvenlik politikalarını ele alan lisansüstü tezlerin analizini amaçlamaktadır. Meta-sentez yöntemiyle yürütülen bu çalışmada, 2010–2024 yılları arasında yayımlanmış ve YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan 15 lisansüstü tez incelenmiştir. Çalışmalar, istihdam teşvikleri, işveren tutumları, sosyal destek mekanizmaları ve bazı durumlar da sosyal güvenlik harcamaları odağında değerlendirilmiştir. Bulgular, engelli istihdamına ilişkin sosyal güvenlik politikalarının etkili olabilmesi için sadece bütçesel düzenlemelerin değil, aynı zamanda uygulayıcı aktörlerin algı ve pratiklerinin de dönüştürülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Çalışma, engelli bireylerin iş gücüne entegrasyonunu güçlendirecek çok boyutlu sosyal politika önerileri sunmaktadır.

ABSTRACT

This study analyzes postgraduate theses in Türkiye that examine disability employment within the context of social security policies. Conducted through a meta-synthesis approach, the study includes 15 theses published between 2010 and 2024, available in the National Thesis Center. The selected studies focus on employment incentives, employer attitudes, and institutional support mechanisms; only a few explicitly address social security expenditures. The findings suggest that improving disability employment requires not only financial arrangements but also the transformation of practical implementations and stakeholder perceptions. The study offers multidimensional social policy recommendations to enhance the labor market inclusion of individuals with disabilities.

GİRİŞ

Sosyal güvenlik sistemleri, toplumsal refahı koruma ve bireylerin yaşam kalitesini artırma amacı güden çok boyutlu kamusal yapılardır. Bu sistemler içerisinde engelli bireylere yönelik politikalar, yalnızca gelir güvencesi sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda istihdam olanaklarını genişletmeye yönelik çeşitli düzenlemeleri de içermektedir. Türkiye’de engelli bireylerin iş gücüne katılım oranı gerek yapısal gerekse algisal engeller nedeniyle istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu bağlamda, sosyal güvenlik sisteminin bu bireylerin istihdamını desteklemedeki rolü giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Ancak mevcut literatür, engelli istihdamına yönelik sosyal güvenlik politikalarının etkilerini bütüncül biçimde analiz eden çalışmalardan yoksundur. Bu araştırma, Türkiye’de bu konuya odaklanan lisansüstü tezleri meta-sentez yöntemiyle inceleyerek hem mevcut durumu tespit etmek hem de sosyal güvenlik politikalarının istihdam üzerindeki etkilerini daha geniş bir perspektiften değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ele alınan tezlerin bir bölümü doğrudan harcama temelli değerlendirmeler sunarken, büyük çoğunluğu işveren tutumları, politika uygulamaları ve sosyal destek mekanizmaları gibi dolaylı etkenleri ele almaktadır. Bu durum, çalışmanın odak noktasının yalnızca bütçesel harcamalardan ibaret olmadığını, politikaların bütüncül etkilerinin değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal güvenlik harcamaları, bir toplumun ekonomik ve sosyal dengelerini koruma amacı güden temel kamu politika araçlarından biridir. Bu harcamalar, bireylerin yaşam kalitesini artırmak, gelir dağılımında adaleti sağlamak ve sosyal refahı geliştirmek için çeşitli mekanizmalar aracılığıyla yürütülür. Özellikle dezavantajlı gruplar arasında yer alan engelli bireyler için sosyal güvenlik sisteminin sağladığı destekler, bu bireylerin yaşamlarını idame ettirmelerini sağlamanın ötesinde, toplumsal entegrasyonu güçlendiren bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli bireylerin ekonomik hayata katılımını teşvik etmek, sadece onların yaşam koşullarını iyileştirmekle kalmaz; aynı zamanda ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlayan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine de hizmet eder. Ancak, bu hedeflere ulaşmak için sosyal güvenlik harcamalarının etkin ve kapsayıcı bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir.

Engelli bireylerin iş gücü piyasasına entegrasyonu, bireysel hakların korunması ve ekonomik bağımsızlıklarının sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Ne yazık ki, bu bireyler, fiziksel erişim zorlukları, sosyal damgalanma ve işverenlerin önyargılı tutumları gibi çeşitli nedenlerle iş gücü piyasasına dahil olma konusunda önemli engellerle karşılaşmaktadır. Bu noktada, sosyal güvenlik sistemlerinin engelli bireylere yönelik politikalarının kapsamı ve etkinliği büyük önem taşır. Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamına olan etkisini değerlendirmek, bu konuda yürütülen politikaların yeterliliğini anlamak ve gelecekteki iyileştirme çabalarına ışık tutmak için gereklidir. Bu çerçevede, Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamına olan etkisi, literatürde sınırlı bir şekilde ele alınmış bir konu olmakla birlikte, bu alandaki mevcut araştırmaların sonuçlarını sentezlemek daha bütüncül bir değerlendirme yapılmasını mümkün kılacaktır.

Sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamına olan etkisini incelemek, aynı zamanda bu harcamaların toplum üzerindeki uzun vadeli ekonomik ve sosyal yansımalarını anlamak açısından da önemlidir. Sosyal güvenlik harcamaları, genellikle doğrudan finansal yardımlar ve işverenlere sağlanan teşvikler aracılığıyla engelli bireylerin iş gücüne katılımını desteklemeyi hedefler. Ancak bu politikaların etkinliği, sadece ayrılan bütçe miktarıyla değil, aynı zamanda uygulama süreçlerindeki bütünlük ve erişilebilirlikle de doğrudan ilişkilidir. Örneğin, işverenlere sağlanan sigorta prim indirimleri ve vergi avantajları gibi teşviklerin etkili bir şekilde hayata geçirilmesi, engelli istihdamını artırmada önemli bir rol oynayabilir. Bununla birlikte, bu politikaların nasıl uygulandığı ve toplumsal farkındalık düzeyine bağlı olarak engelli bireylerin iş gücü piyasasına katılımındaki başarı oranı değişiklik gösterebilir. Bu nedenle, sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamına etkilerini daha derinlemesine ele almak, bu alanda karşılaşılan sorunları anlamak ve çözüm önerileri geliştirmek için vazgeçilmez bir adımdır.

Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının tarihi ve kapsamı incelendiğinde, engelli bireylerin toplumsal hayata entegrasyonunu teşvik eden politikaların genellikle bütçesel sınırlamalar ve uygulama zorlukları ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu durum hem sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini hem de engelli bireylerin istihdam oranlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının sadece istihdam teşvikleri açısından değil, aynı zamanda eğitim, rehabilitasyon ve erişilebilirlik gibi konularda da nasıl bir etki yarattığını anlamak önemlidir. Engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırmak, sadece bireysel bir hedef değil, aynı zamanda toplumun genel refahını artıracak bir araçtır. Sosyal güvenlik harcamalarının bu süreçte oynadığı rol hem bireysel hem de toplumsal kalkınma açısından değerlendirildiğinde çok boyutlu bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamına olan etkileri meta-sentez yöntemiyle incelenmiş ve bu harcamaların mevcut politikalar üzerindeki yansımaları analiz edilmiştir. Araştırmanın amacı, engelli istihdamını artırmaya yönelik politikaların etkinliğini değerlendirerek, sosyal güvenlik sisteminin bu alandaki rolünü daha iyi anlamaktır. Aynı zamanda, bu çalışmada elde edilen bulguların, Türkiye’de engelli bireylerin iş gücü piyasasına entegrasyonunu destekleyecek gelecekteki politika önerilerine katkıda bulunması hedeflenmektedir.

1. PROBLEM DURUMU

Sosyal güvenlik sistemleri, bireylerin sosyal risklere karşı korunmasını sağlayan temel kamu politikalarından biri olarak toplumsal yapının sürdürülebilirliğini destekler. Bu sistemlerin birincil hedefleri arasında gelir güvencesi sağlama, yaşam kalitesini artırma ve özellikle dezavantajlı grupların toplumsal bütünleşmesini teşvik etme yer almaktadır (ILO, 2021). Engelli bireyler, istihdam piyasasında karşılaştıkları yapısal ve tutumsal engeller nedeniyle sosyal güvenlik politikalarının öncelikli hedef grupları arasında yer almaktadır. Engelli bireylerin istihdam edilmesi yalnızca bireysel refah açısından değil; ekonomik büyüme, verimlilik ve sosyal bütünleşme açısından da stratejik öneme sahiptir (OECD, 2022).

Türkiye’de engelli bireylerin iş gücüne katılım oranı hâlâ istenilen düzeyde değildir. TÜİK’in 2023 verilerine göre, çalışma çağındaki engelli bireylerin istihdama katılım oranı %22,1 iken bu oran, Avrupa Birliği ortalamasının (%50 civarı) oldukça gerisindedir (Korkmaz & Aybars, 2025). İşverenlerin engelli bireyleri istihdam etmeye yönelik düşük motivasyonu, erişilebilirlik sorunları, yeterli rehabilitasyon desteğinin olmaması ve yaygın toplumsal önyargılar, istihdamdaki eşitsizliğin temel nedenleri arasında yer almaktadır (Grover ve Soldatic, 2013).

Bu bağlamda sosyal güvenlik harcamaları, engelli istihdamını artırmak amacıyla doğrudan veya dolaylı yollarla devreye girmektedir. Türkiye’de uygulanan başlıca politikalar arasında sigorta prim teşvikleri, kota zorunlulukları ve vergi avantajları yer almaktadır (SGK, 2023). Ancak bu teşviklerin kapsamı, izleme mekanizmaları ve işveren nezdindeki algısı, politikaların etki gücünü sınırlayabilmektedir. Örneğin OECD (2021) verilerine göre, Türkiye’nin GSYH’sine oranla engellilere yönelik sosyal harcamaları %1,1 seviyesindeyken, bu oran Almanya’da %2,4, Fransa’da %2,1 düzeyindedir. Bu farklılık, sadece bütçe büyüklüğüyle değil, aynı zamanda politika öncelikleriyle de ilgilidir.

Yurtiçi literatürde de bu konuyla ilgili sınırlı ancak anlamlı bulgulara ulaşılmıştır. Özellikle engelli bireylerin istihdamına yönelik işveren tutumları (Öztürk, 2019), korumalı işyerleri uygulamaları (Özbayram, 2014) ve sosyal politika destekleri (Akman, 2021) üzerine yapılan tez çalışmaları, sosyal güvenlik sisteminin yalnızca maddi değil, yönetsel ve psikolojik boyutlarının da etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nde bu alanda yapılmış 15 lisansüstü tez çalışması, doğrudan sosyal güvenlik harcamalarına odaklanmasa da istihdam politikalarının genel çerçevesini değerlendirme açısından önemli veriler sunmaktadır.

Uluslararası literatürde ise engelli istihdamına yönelik sosyal güvenlik politikaları daha sistematik olarak ele alınmaktadır. ABD’de Disability Insurance programları ile desteklenen aktif iş gücü politikaları (Social Security Administration, 2021), Avrupa Birliği’nde ise İş Sağlığı ve Güvenliği Tüzükleri kapsamında uygulanan erişilebilirlik standartları, işveren teşvikleriyle birlikte yürütülmektedir (European Disability Forum, 2022). Bu uygulamalar, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için uyarlanabilir nitelikte stratejik örnekler sunmaktadır.

Sosyal güvenlik harcamaları, bireylerin ekonomik ve sosyal yaşamında temel bir güvencedir ve özellikle dezavantajlı gruplar için hayati bir öneme sahiptir. Engelli bireylerin istihdamı, yalnızca ekonomik bağımsızlıklarını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal entegrasyonlarını güçlendirerek sosyal eşitliği artırır. Sosyal güvenlik harcamalarının bu gruba yönelik politikalarının etkinliği, bireysel faydanın ötesine geçerek toplumsal refah ve üretken bir toplum inşa etme hedeflerine hizmet eder. Engelli bireylerin iş gücü piyasasına katılımı, ekonomik açıdan sadece bir yükümlülük olarak değil, aynı zamanda uzun vadeli bir kalkınma yatırımı olarak ele alınmalıdır.

Türkiye’de sosyal güvenlik harcamaları, engelli bireylerin topluma entegrasyonunu ve iş gücüne katılımını teşvik etmede önemli bir rol oynar. Ancak, bu harcamaların hedeflere ne ölçüde ulaştığı, uygulanan politikaların kapsamı ve etkinliği açısından sorgulanması gereken bir konudur. Sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamı üzerindeki etkisini değerlendiren çalışmalar sınırlıdır ve bu durum, bu alanın yeterince incelenmediğini göstermektedir. Bu nedenle, sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamı üzerindeki etkisini incelemek hem bireysel hem de toplumsal açıdan büyük bir önem taşır. Bu çalışmada, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi’nde bulunan sosyal güvenlik harcamaları ve engelli istihdamına ilişkin çalışmalar bir araya getirilerek bu ilişkinin durumu ortaya konulacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

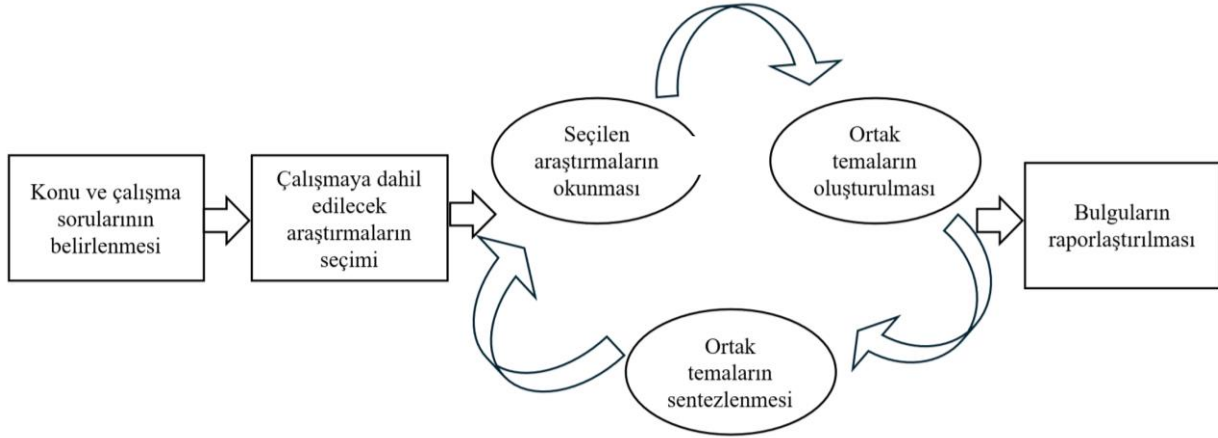
Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamına etkisini inceleyen lisansüstü tez çalışmalarının mevcut durumunu meta-sentez yöntemiyle ortaya koymaktır. Bu kapsamda, sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin iş gücü piyasasına katılımını nasıl etkilediği üzerine yapılan akademik çalışmalar değerlendirilerek bu alanın durumu ve mevcut sorunlar ortaya çıkarılacaktır. Araştırma, sosyal güvenlik harcamalarının bu alandaki etkilerinin analiz edilmesi yoluyla gelecekteki politika geliştirme süreçlerine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamına etkisini inceleyen lisansüstü tez çalışmalarında hangi amaçlara ulaşılması hedeflenmiştir?
2. Bu çalışmalar hangi araştırma yöntemlerini kullanmıştır?
3. Araştırmalarda hangi veriler kullanılmıştır?
4. Bu çalışmalar hangi sonuçlara ulaşmıştır?

2. YÖNTEM

Bu araştırma, Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamı üzerindeki etkilerini incelemeyi ve mevcut literatürü meta-sentez yöntemiyle analiz ederek değerlendirmeyi amaçlayan bir çalışmadır. Meta-sentez yöntemi, belirli bir konuya odaklanan çalışmaların bir araya getirilerek, ortak noktalar ve farklılıklar bağlamında karşılaştırmalı bir analiz yapılmasına olanak tanır (Çalık ve Sözbilir, 2014: 34). Bu yöntem, aynı temada yapılan çok sayıda araştırmanın bulgularını bir araya getirip kapsamlı bir yorum oluşturmayı hedefler (Finfgeld, 2003: 894). Meta-sentez yöntemiyle, farklı çalışmalardan elde edilen bulgular birleştirilerek daha geniş ve anlamlı bir çerçeve ortaya konulur.

Nitel bir araştırma yöntemi olan meta-sentez hem nicel hem de nitel çalışmaların sonuçlarını bütüncül bir şekilde ele almayı sağlar (Aküzüm ve Özmen, 2013: 101). Bu çalışma kapsamında, sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamındaki rolü üzerine hazırlanmış lisansüstü tezler incelenmiş, bu tezlerde yer alan bulgular detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Meta-sentez çalışmaları genellikle, sentezlenen her bir çalışmanın bulgularını ayrıntılı bir şekilde ele alır ve bu bulgular arasında anlamlı bir bütünlük oluşturmayı hedefler (Polat ve Ay, 2016: 54). Bu araştırmada da meta-sentez yönteminin prensiplerine bağlı kalınarak, sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamına olan etkisi derinlemesine değerlendirilmiştir.

Şekil 1. Meta-Sentez Araştırmasının İşlem Süreçleri (Polat ve Ay, 2016: 56).

Meta-sentez yönteminin izlediği süreç doğrultusunda, öncelikle çalışmanın ana konusu belirlenmiş ve araştırma soruları oluşturulmuştur. Bu araştırmada, "Türkiye'de sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamına etkisi" ana teması seçilmiş ve bu doğrultuda spesifik sorular geliştirilmiştir. Belirlenen soruların ardından, meta-sentez çalışmasına dâhil edilecek araştırmaların seçimi sistematik bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, belirlenmiş kriterlere uygun olan akademik çalışmalar ve lisansüstü tezler detaylı bir şekilde taranmış ve incelenmiştir. İncelenen çalışmaların içeriklerinden yola çıkarak ortak temalar belirlenmiş ve bu temalar analiz edilmiştir. Ortaya çıkarılan temaların sistematik bir şekilde sentezlenmesi sonucunda, araştırmanın bulguları raporlaştırılarak tamamlanmıştır.

Araştırmanın kapsamı gereği, meta-sentez yöntemi çerçevesinde araştırma soruları oluşturulduktan sonra, "Ulusal Tez Merkezi" üzerinden ilgili anahtar kelimeler kullanılarak kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır (Polat ve Ay, 2016: 55). Literatür taraması sürecinde, sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamı üzerindeki etkisini ele alan lisansüstü tezlere öncelik verilmiş; ancak bu kapsamda sosyal güvenlik sistemi içinde engelli hakları, iş gücü piyasası politikaları, pozitif ayrımcılık uygulamaları, işveren tutumları ve sosyal destek mekanizmalarını da kapsayan çok yönlü içeriklere sahip çalışmalara yer verilmiştir. Sonraki aşamada, seçilen çalışmalar benzerlik ve farklılıklar açısından derinlemesine incelenmiş, ortak noktalar tespit edilerek tematik bir yapı oluşturulmuştur. Son aşamada ise temalar üzerinden yapılan sentez ile analiz bulguları raporlanmış ve sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamı üzerindeki etkisini anlamaya yönelik bütüncül bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Bu süreç, incelenen çalışmalardan elde edilen bulguların anlamlı bir bütünlük içinde değerlendirilmesini ve literatüre kapsamlı bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu araştırmada, amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme; örneklem için önceden belirlenen ölçütleri yerine getiren birimlerden oluşur ve bu birimler kişi, olay, nesne veya durumlardan meydana gelebilir (Büyüköztürk vd., 2004: 91). Araştırmaya dahil edilme ve hariç tutulma ölçütleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi'nde bulunan lisansüstü tez çalışmaları olması.
2. İlgili tezlerin yayım izninin bulunması.
3. “Sosyal Güvenlik Harcamalarının Engelli İstihdamına Etkisi” veya bu kapsamla ilgili başlıklarla taranması.

Bu ölçütler, çalışmanın amacı doğrultusunda en uygun lisansüstü tezlerin seçilmesini ve araştırmanın doğru bir şekilde yapılandırılmasını sağlamıştır.

İlgili taramanın sonucunda Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi'nde bulunan konu ile ilgili 15 lisansüstü teze ulaşılmıştır ve bunlardan dâhil edilme ölçütünü sağlayan 15 lisansüstü tez araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır.

Tablo 1. Meta-Senteze Dâhil Edilen Çalışmalar

Çalışma No	Yazar	Yıl	Tez Türü	Ana Bilim Dalı
Y-15	Mehmet Merve Özaydın	2000	Yüksek Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Y-11	Ayşegül Köksal	2010	Yüksek Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Y-10	Burcu Alvar	2014	Yüksek Lisans	Sosyoloji
Y-12	Esin Özbayram	2014	Yüksek Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Y-8	Necle İrem Ölmezoğlu	2015	Yüksek Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Y-9	Yunus Emre Saraç	2015	Yüksek Lisans	İşletme
Y-1	Ayşenur Gönülaçan	2016	Yüksek Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Y-14	Eyüp Serdar Erdoğan	2016	Yüksek Lisans	Maliye / Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Y-7	Emrah Öztürk	2019	Yüksek Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Y-6	Aslıhan Toyoğlu	2020	Yüksek Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Y-5	Ahmet Cahit Akman	2021	Doktora	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Y-3	Mehmet Metin Budak	2022	Yüksek Lisans	Hukuk / Kamu Yönetimi / Çalışma Ekonomisi
Y-4	Beyza Aksay	2022	Yüksek Lisans	Bilgi ve Belge Yönetimi
Y-2	Mesut Çolak	2024	Yüksek Lisans	İşletme

Araştırmaya dâhil edilen lisansüstü tez çalışmaları Tablo 1’de gösterilmiştir. İlgili çalışmalar yayım yılına göre sıralanmış ve Y-1’den Y-15’e kadar numaralandırılmıştır. Tablo incelendiğinde, 2010’dan 2024’e kadar geniş bir zaman diliminde yapılmış çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Çalışmaların on üçü yüksek lisans tezi, ikisi ise doktora tezidir.

2.1. Veri Toplama Aracı

Şekil 1’de gösterilen süreç ile ele alınan tez çalışmaları, meta-sentez yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden ulaşılan 15 lisansüstü tez, belirli ölçütlere göre seçilmiş ve

sistematiik biçimde analiz edilmiştir. Çalışmaların yöntemsel özellikleri, bulguları ve ulaştıkları sonuçlar bütüncül bir yaklaşımla incelenmiştir.

Çalışma kapsamında 15 lisansüstü tez detaylı biçimde analiz edilerek, araştırmaların künye bilgileri, yöntemleri, bulguları ve sonuçları sistematiik bir şekilde değerlendirilmiştir.

2.2. Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler her bir tema için tablo veya grafikler halinde sunulmuştur. Her bir tema ve kendisine ait alt temalar, detaylı bir şekilde analiz edilerek betimlenmiştir. Sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamı üzerindeki etkisini inceleyen tezlerin benzer ve farklı yönleri ortaya konmuş ve bu çalışmaların alan yazına katkısı ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır (Çalık ve Sözbilir, 2014: 35). Ayrıca, her bir çalışmanın bulguları, karşılaştırmalı bir yaklaşımla analiz edilerek sentezlenmiştir.

2.3. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Araştırmanın amacı ve soruları açık şekilde ifade edilmiş, dâhil edilme ve hariç tutulma ölçütleri ayrıntılı şekilde tanımlanmıştır (Polat ve Ay, 2016: 58). Bunun yanı sıra, meta-sentez yönteminin standartlarına uygun olarak veri toplama ve analiz süreçleri dikkatle planlanmış ve uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, literatürdeki mevcut çalışmalarla karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve çalışmanın metodolojik tutarlılığı sağlanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan 15 lisansüstü tez çalışması, araştırmanın amacı doğrultusunda ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Yapılan meta-sentez araştırmasının amaçları olan; lisansüstü tez çalışmalarının amaçları, analizlerinde kullanılan veriler, kullandıkları bilimsel araştırma yöntemleri ve ulaştıkları sonuçlar bulguları oluşturmaktadır. Bu inceleme, sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamına etkisinin sistematiik bir şekilde değerlendirilmesini sağlamıştır.

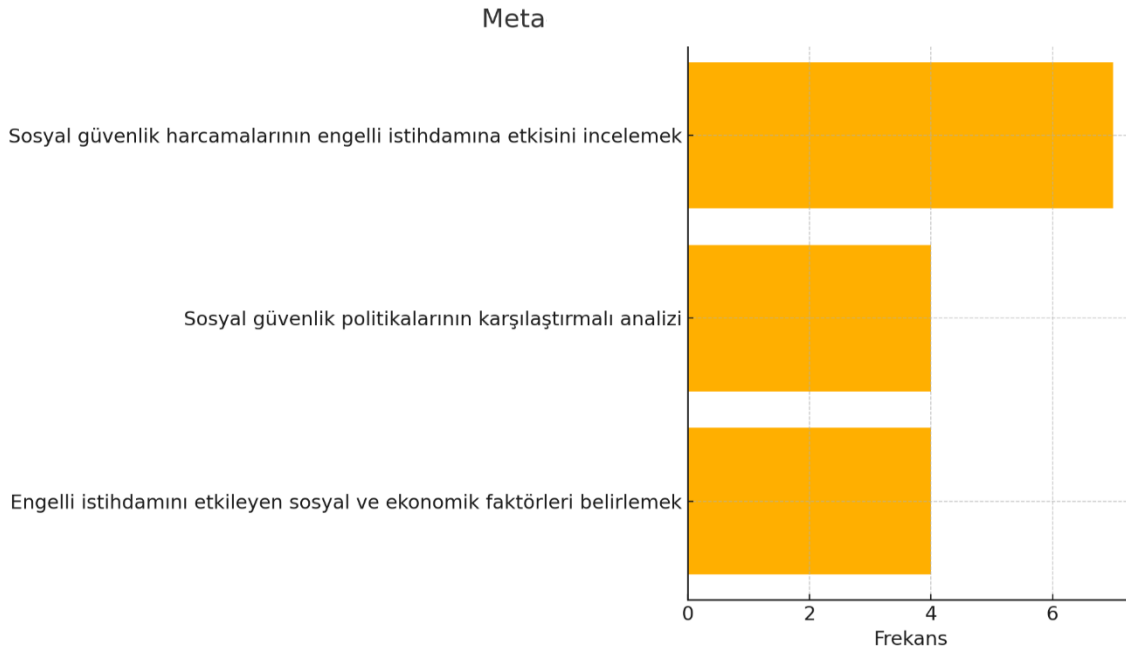
Yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bulgular, "Araştırma Künyesi Formu"na işlenmiş ve analiz için veriler hazır hale getirilmiştir. Bu süreçte her bir tez çalışmasının başlıca amacı, yöntemi, kullanılan veriler ve ulaşılan sonuçlar meta-sentez yöntemine uygun olarak detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Meta-sentez kapsamındaki tez çalışmalarının öncelikle amaçları belirlenmiş ve bu amaçlar gruplandırılarak Tablo 2’de gösterilmiştir. Ayrıca, bu çalışmaların sosyal güvenlik harcamaları ve engelli istihdamı arasındaki ilişkiye yönelik farklı bakış açılarını nasıl ele aldıkları ortaya konulmuştur.

Tablo 2. Meta-Senteze Dâhil Edilen Çalışmaların Amaçlarına İlişkin Bulgular

Araştırma Amacı	İlgili Çalışmalar	Frekans (f)
Sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamı üzerindeki etkilerini incelemek	Y-1, Y-2, Y-3, Y-4, Y-6, Y-7, Y-8	7
Sosyal güvenlik politikalarının uluslararası düzeyde karşılaştırmalı analizini yapmak	Y-5, Y-9, Y-10, Y-11	4
Engelli istihdamını etkileyen ekonomik ve sosyal faktörleri belirlemek	Y-3, Y-6, Y-13, Y-14	4

Bu tablo, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden elde edilen toplam 15 lisansüstü tezde belirlenen başlıca araştırma amaçlarının tematik olarak gruplandırılmasıyla oluşturulmuştur. İncelenen tezlerin önemli bir bölümü, sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamı üzerindeki etkilerini analiz etmeye yöneliktir (7 tez). Bunun yanı sıra, 4 çalışma ulusal ve uluslararası düzeyde sosyal güvenlik politikalarının karşılaştırmalı analizini içermektedir. Ayrıca 4 tezde, engelli bireylerin iş gücüne katılımını etkileyen sosyal ve ekonomik faktörlerin belirlenmesine yönelik amaçlara yer verilmiştir. Birden fazla temayı kapsayan bazı

tezler, ilgili satırlarda birden fazla kez belirtilmiştir. Böylece tüm 15 tez çalışması tabloda temsil edilmiş ve frekans değerleri bilgi verici şekilde sunulmuştur.

Şekil 2. Meta-Senteze Dâhil Edilen Çalışmaların Amaçlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya dâhil edilen lisansüstü çalışmaların amaçları Tablo 2 ve Şekil 2’de gösterilmiştir. Şekil 2’ye göre, araştırma kapsamındaki lisansüstü tezlerin çoğunluğu (Y-1, Y-2, Y-3, Y-4, Y-5, Y-6, Y-7, Y-8, Y-9) sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Sosyal güvenlik harcamalarının OECD ülkeleri ile Türkiye’nin karşılaştırmasını da amaçlayan lisansüstü tezler Y-5, Y-8 ve Y-10’dur. Ayrıca, Y-3 ve Y-6 no’lu tezlerde engelli istihdamını etkileyen sosyal ve ekonomik faktörlerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

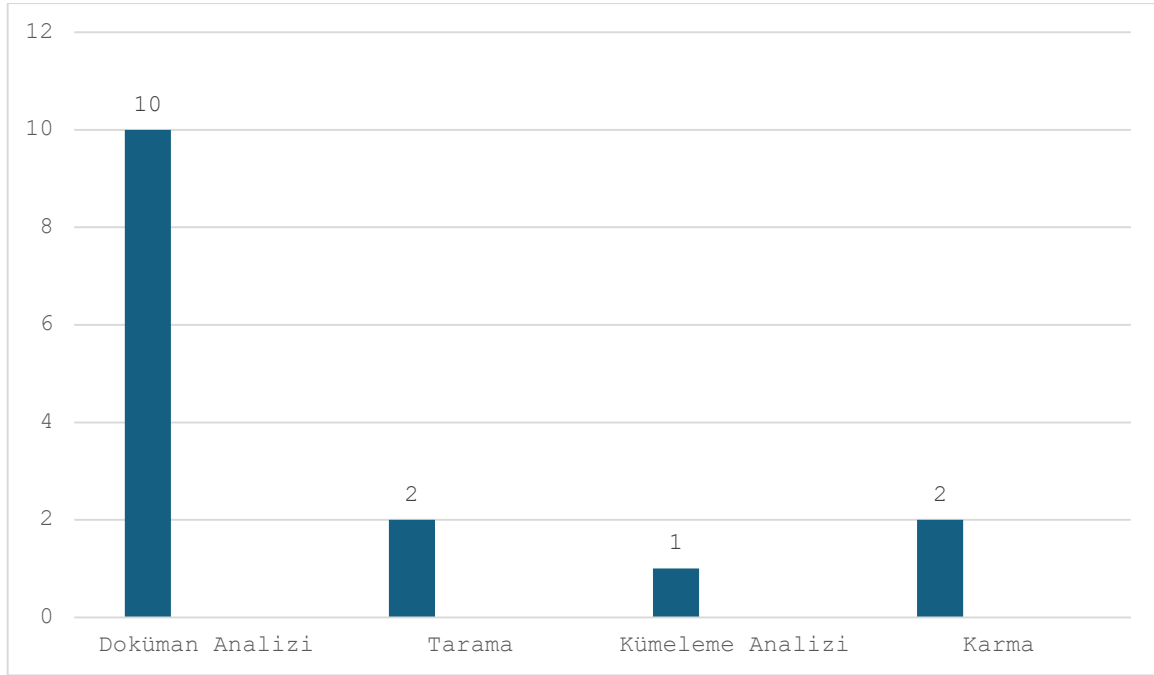
Tablo 3. Meta-Senteze Dâhil Edilen Çalışmalarda Kullanılan Yöntemlere İlişkin Bulgular

Yöntem Türü	Alt Yöntem	Çalışmalar	Frekans (f)
Nitel	Doküman Analizi	Y-1, Y-2, Y-3, Y-4, Y-5, Y-6, Y-7, Y-8, Y-12, Y-13	10
Nicel	Tarama	Y-3, Y-7, Y-9	3
Nicel	Kümeleme Analizi	Y-5	1
Nicel-Nitel	Karma	Y-14, Y-15	2

Bu tablo, meta-senteze dâhil edilen 15 tez çalışmasında kullanılan yöntem türlerini göstermektedir. Çalışmaların büyük çoğunluğu nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüş olup, özellikle doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Nicel yöntem kullanan tezler ise genellikle tarama modeliyle yürütülmüş, bir çalışmada ise kümeleme analizi tekniğine başvurulmuştur. Yöntem türlerinin tabloya ayrı başlık altında yerleştirilmesi, tematik ayrımı daha net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Meta-senteze dâhil edilen çalışmalarda kullanılan yöntemlere ilişkin bulgular Tablo 3 ve Şekil 3’te gösterilmektedir. Şekil 3’e göre; Y-1, Y-2, Y-3, Y-4, Y-5, Y-6, Y-7, Y-8, Y-12 ve Y-13 numaralı lisansüstü tezler, nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman analizi modeliyle hazırlanmıştır. Y-3, Y-7 ve Y-9 numaralı tezlerde ayrıca nicel araştırma desenlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Y-5 numaralı tezde kümeleme analizi uygulanmıştır. Bunun yanı sıra Y-12 ve Y-13 tezleri doküman analizi ile yürütülmüş, Y-14 ve Y-15 numaralı tezlerde ise karma desen kullanılarak hem nicel hem nitel analiz tekniklerine yer verilmiştir. Bu

bulgular, çalışmaların büyük çoğunluğunda nitel yöntemlerin tercih edildiğini; ancak bazı tezlerde farklı veri toplama ve analiz stratejilerinin de kullanıldığını göstermektedir.

şekil 3. Meta-Senteze Dâhil Edilen alışmalarda Kullanılan Yöntemlere İlişkin Bulgular

Meta-Senteze dâhil edilen çalışmalarda kullanılan yöntemlere ilişkin bulgular Tablo 3 ve şekil 3’de gösterilmektedir. Tablo 3 ve şekil 3’e göre; Y-1, Y-2, Y-3, Y-4, Y-5, Y-6, Y-7, Y-8 lisansüstü tezleri nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi modelini kullanmışlardır. Y-3, Y-7 ve Y-9 lisansüstü tezleri nicel araştırma yöntemlerinden tarama modelini kullanmışlardır. Y-5 lisansüstü tezi ise nicel araştırma yöntemlerinden kümeleme analizi modelini kullanarak çalışmasını hazırlamıştır. Bu bulgular, çalışmalarda kullanılan yöntemlerin çeşitliliğini ve ağırlıklı tercihleri açıkça ortaya koymaktadır.

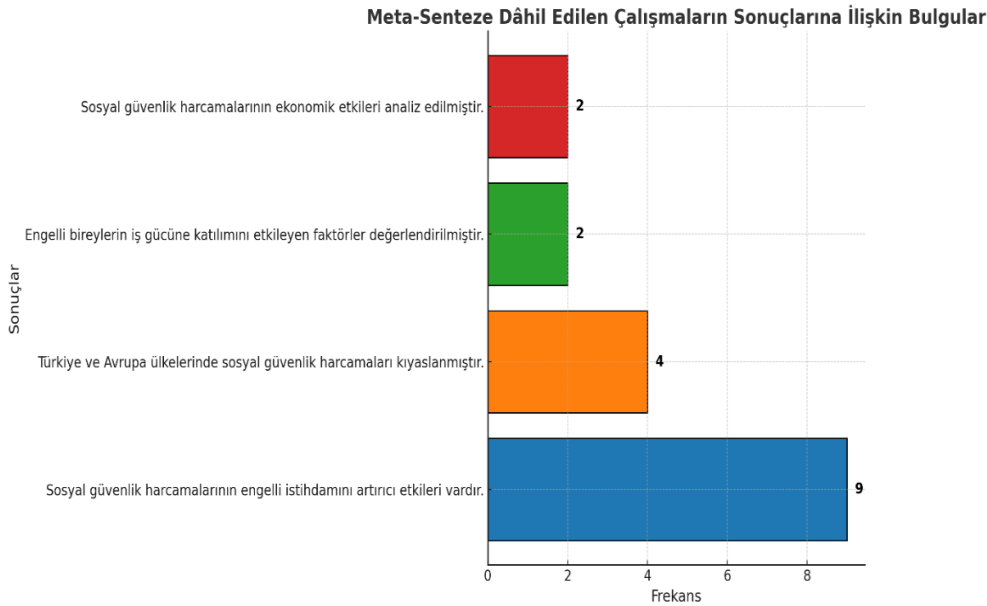
Tablo 4. Meta-Senteze Dâhil Edilen alışmalarda İncelenen Temalar

Çalışma No	Analizlerde Kullanılan Veriler
Y-1	İşveren tutumları, engelli bireylerin istihdam sorunları, Trabzon ili işveren örnekleminde elde edilen anket verileri
Y-2	Engelli bireylerin istihdamda karşılaştıkları problemler, İstanbul’daki tekstil firmalarında yapılan mülakat sonuçları
Y-3	Pozitif ayrımcılık ve engelli haklarına dair mevzuat incelemeleri, kamu hukuku analizleri
Y-4	Turizm sektöründe işverenlerin engelli bireylere yönelik tutumları, Mersin’deki konaklama işletmeleri ile yapılan mülakatlar
Y-5	Engelli istihdamında işverenlerin yaşadığı sorunlar, Yalova’da yapılan saha alışmaları
Y-6	Türkiye ve Avrupa Birliği lkelerinde iş sağlığı ve güvenliği yaklaşımlarının karşılaştırılması
Y-7	İzmir’de istihdam edilen engelli bireylerin yaşadığı problemler, anket ve saha alışmaları
Y-8	Gümüşhane ili örneğinde engelli bireylerin çalışma hayatındaki deneyimlerinin değerlendirilmesi
Y-9	Kütahya’da engelli istihdamına yönelik işverenlerin görüşleri, iş gücü piyasası analizleri
Y-10	Türk alışma hayatında korumalı işyerleri ve engelli istihdam politikaları
Y-11	İsparta’da engelli bireylerin istihdamı üzerine yapılan saha araştırmaları
Y-12	Türkiye’de engelli istihdamına yönelik işveren tutumları, insan kaynakları yöneticileri ile yapılan görüşmeler
Y-13	Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik etkileri, zaman serisi analizleri
Y-14	Avrupa Birliği lkeleri ve Türkiye’deki sosyal güvenlik harcamalarının karşılaştırılması
Y-15	Türkiye’de sosyal güvenlik açığı ve harcamalarının AB lkeleri ile mukayesesi

Tablo 4’te, meta-sentez çalışmasına dâhil edilen lisansüstü tezlerde ele alınan temel konular tematik olarak sunulmuştur. İncelenen çalışmalar büyük ölçüde engelli bireylerin istihdam süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar, işveren tutumları, mevzuat uygulamaları ve sosyal güvenlik sistemlerinin işleyişine odaklanmaktadır. Ancak, çalışmalarda sosyal güvenlik harcamalarına doğrudan yer veren tez sayısı sınırlıdır. Özellikle Y-13, Y-14 ve Y-15 numaralı çalışmalar, sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamına etkilerini veri temelli veya ekonomik çözümlemelerle ele almışken; diğer tezlerde daha çok istihdam deneyimleri, işveren görüşleri ve yapısal sorunlar ön plana çıkmaktadır. Bu durum, araştırmanın ana başlığı olan “sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamı üzerindeki etkisi” ile tezlerin içeriksel uyumu konusunda dikkatli bir değerlendirme yapılmasını gerektirmektedir. Eğer çalışma kapsamında harcamalara dolaylı veya teorik düzeyde yer verildiği düşünülüyorsa, bu durumun tartışma ve sonuç bölümlerinde açık biçimde gerekçelendirilmesi önem arz etmektedir. Aksi durumda, başlık ve içerik arasında algısal bir tutarsızlık oluşabileceği görülmektedir.

Tablo 5. Meta-Senteze Dâhil Edilen Çalışmalarda Tespit Edilen Temalar ve Bulgular

Tema	İlgili Çalışmalar	Frekans (f)	Elde Edilen Bulgular
Sosyal güvenlik harcamalarının ve işveren tutumlarının engelli istihdamı üzerindeki etkileri	Y-1, Y-2, Y-3, Y-4, Y-5, Y-6, Y-7, Y-8, Y-9, Y-11, Y-12	11	Sosyal güvenlik teşviklerinin (sigorta prim desteği, kota uygulamaları vb.) engelli istihdamını olumlu yönde etkilediği; ancak işverenlerin bilgi eksikliği ve önyargılarının bu etkinin sınırlı kalmasına yol açtığı tespit edilmiştir.
Sosyal güvenlik harcamalarının Türkiye ve Avrupa ülkelerinde karşılaştırmalı incelenmesi	Y-5, Y-8, Y-10, Y-15	4	Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının OECD ve AB ülkelerine göre daha düşük seviyelerde olduğu; Avrupa’da sosyal devlet uygulamalarının daha kapsayıcı olduğu belirlenmiştir.
Engelli bireylerin iş gücüne katılımını etkileyen ekonomik ve sosyal faktörler	Y-3, Y-7	2	Eğitim düzeyi, fiziksel erişim sorunları, toplumsal damgalama ve öz yeterlik algısı gibi bireysel ve yapısal etkenlerin istihdamda belirleyici olduğu görülmüştür.
Sosyal güvenlik harcamalarının makro düzeyde ekonomik etkileri	Y-13, Y-14	2	Engelli istihdamını artıran harcamaların kamu maliyesine uzun vadede katkı sağladığı; sosyal dışlanmayı azalttığı ve ekonomik büyümeye dolaylı katkı sunduğu tespit edilmiştir.

Şekil 4. Meta-Senteze Dâhil Edilen Çalışmaların Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Tablo 5’te yer alan bulgular, meta-senteze dâhil edilen 15 çalışmanın sonuç bölümleri analiz edilerek tematik gruplar hâlinde yapılandırılmıştır. Her tema, belirli sayıda çalışmada ortak biçimde tespit edilen sonuçlara dayanmaktadır. Aşağıda her temaya ilişkin bulgular ayrıntılı şekilde özetlenmiştir:

Sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamını artırıcı etkileri dokuz farklı çalışmada belirlenmiştir (Y-1, Y-2, Y-3, Y-4, Y-5, Y-6, Y-7, Y-8, Y-9). Bu çalışmalarda, sosyal güvenlik kapsamında uygulanan vergi indirimleri, sigorta prim desteği, kota zorunluluğu ve teşvik programlarının, işverenleri engelli birey istihdam etmeye yönelttiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu harcamaların istihdamda sürdürülebilirliği sağladığı ve kayıt dışılığı azalttığı vurgulanmıştır.

Türkiye ve Avrupa ülkelerinde sosyal güvenlik harcamalarının karşılaştırıldığı dört çalışmada (Y-4, Y-5, Y-8, Y-10), Türkiye’nin engelli bireylere yönelik sosyal güvenlik harcaması düzeyinin Avrupa ülkelerine kıyasla daha sınırlı olduğu ancak son yıllarda artış gösterdiği ifade edilmiştir. Avrupa’da daha kapsayıcı sosyal devlet uygulamalarının benimsendiği, Türkiye’de ise harcamaların daha çok ekonomik göstergelere bağlı dalgalandığı bulgular arasında yer almıştır.

Engelli bireylerin iş gücüne katılımını etkileyen faktörler, iki çalışmada (Y-3, Y-7) derinlemesine analiz edilmiştir. Bu çalışmalarda engelli bireylerin istihdam sürecinde karşılaştıkları başlıca engeller arasında eğitim düzeyi, işveren önyargıları, fiziksel erişim kısıtları, toplumun engellilik algısı ve istihdam politikalarının yetersizliği öne çıkmaktadır. Ayrıca bireylerin kendi öz yeterlik algılarının da işgücü piyasasına katılımı belirleyici olduğu görülmüştür.

Sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik etkilerine odaklanan iki çalışmada (Y-13, Y-14), bu harcamaların kamu bütçesine olan yükünün yanı sıra uzun vadeli ekonomik çıktılar üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Özellikle istihdam artışı, bireysel üretkenlik, sosyal dışlanmanın azalması gibi pozitif çıktılar sayesinde bu tür harcamaların yalnızca maliyet değil, aynı zamanda kalkınmaya katkı sağlayan sosyal yatırımlar olduğu sonucuna varılmıştır.

4. TARTIŞMA

Sosyal güvenlik sistemleri, engelli bireylerin iş gücüne entegrasyonunu teşvik etmek amacıyla istihdam odaklı teşvikler, gelir desteği mekanizmaları ve rehabilitasyon programları gibi çok boyutlu araçlar sunmaktadır. Bu araştırmada incelenen 15 lisansüstü tez çalışmasının bulguları doğrultusunda, Türkiye’de sosyal güvenlik politikalarının engelli istihdamına katkı sağladığı ancak bu katkının potansiyel düzeyin altında kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Tezlerin önemli bir kısmı, sosyal güvenlik harcamalarının istihdam üzerindeki etkisinin sadece maddi teşviklerle sınırlı kalmaması gerektiğini, uygulayıcı kurumların tutumu, işveren davranışları ve mevzuatın erişilebilirliği gibi faktörlerin de etkinliği doğrudan etkilediğini göstermektedir.

Tartışma çerçevesinde ilk olarak Türkiye’nin sosyal güvenlik harcamalarının uluslararası düzeydeki yeri değerlendirildiğinde, OECD ülkeleri ile ciddi bir fark olduğu görülmektedir. OECD’nin 2023 yılı verilerine göre, engellilere yönelik sosyal güvenlik harcamalarının GSYH’ye oranı Almanya’da %2,4, Fransa’da %2,1, İsveç’te ise %2,7 seviyesindeyken; Türkiye’de bu oran %1,1 düzeyindedir (OECD, 2023). Bu durum, sosyal devlet uygulamaları açısından Türkiye’nin yapısal olarak daha dar kapsamlı bir model izlediğini ortaya koymaktadır. Sosyal güvenlik harcamalarının görece sınırlı olması, engelli bireylerin iş gücü piyasasına katılımında eşitsizliği artıran bir unsur haline gelmektedir.

İncelenen tezlerde sıkça vurgulanan bir diğer husus, işverenlere yönelik sağlanan teşviklerin yeterli düzeyde uygulanamamasıdır. Türkiye’de hâlihazırda yürürlükte olan teşvikler arasında 4857 sayılı İş Kanunu’na göre %3’lük kota zorunluluğu, SGK prim desteği, vergi indirimi gibi uygulamalar yer almaktadır (SGK, 2023). Ancak bu teşviklerin saha düzeyinde ne derece işlevsel olduğu ve işverenler tarafından ne ölçüde bilindiği konusunda yeterli izleme verisi bulunmamaktadır. SGK’nın 2022 Yılı İstatistik Yıllığı’na göre, engelli birey çalıştırma yükümlülüğü olan işverenlerin %18’i bu yükümlülüğü tam olarak yerine getirmemekte, kota zorunluluğu yerine cezai yaptırımları tercih etmektedir. Bu bulgu, yalnızca yasal düzenlemelerin değil, bu düzenlemelerin uygulanma biçiminin ve farkındalık düzeyinin de iyileştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik büyümeye olan etkisi de ulusal ve uluslararası literatürde sıkça tartışılan bir konudur. Yapılan bazı ampirik çalışmalar, sosyal harcamaların beşeri sermaye yatırımları yoluyla uzun vadede ekonomik kalkınmaya katkı sağladığını göstermektedir (ILO, 2020). Bu bağlamda, engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini artıracak rehabilitasyon ve eğitim programlarına yapılan harcamalar, bireysel üretkenliği artırmakta ve kamuya olan sosyal bağımlılığı azaltmaktadır. Ancak Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının önemli bir bölümü hâlen tedavi edici hizmetlere yönelmektedir. SGK 2023 Faaliyet Raporu’na göre, sosyal güvenlik harcamalarının yaklaşık %67’si sağlık hizmetleri (özellikle tedavi edici) için ayrılmakta; yalnızca %12’si istihdamı destekleyici veya rehabilitatif programlara yönlendirilmektedir. Bu veri, önleyici ve dönüştürücü hizmetlerin bütçe içindeki payının sınırlı kaldığını açıkça göstermektedir.

Bu çerçevede, incelenen tezlerin büyük bölümü sosyal güvenlik politikalarının istihdam üzerindeki etkisinin artırılabilmesi için öncelikle kaynak tahsisinde önleyici, eğitici ve istihdam odaklı programlara daha fazla öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Avrupa ülkelerindeki iyi uygulamalar, sosyal güvenlik politikalarının sadece nakdi destek değil; aynı zamanda erişilebilirlik, mesleki gelişim ve sosyal farkındalık boyutlarında bütüncül bir şekilde tasarlanması gerektiğini göstermektedir (inclusion-europe.eu).

Sosyal güvenlik harcamaları, dezavantajlı bireylerin yaşam kalitesini artırma ve toplumsal eşitliği sağlama hedefleri doğrultusunda bir ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını şekillendiren en önemli politika araçlarından biridir. Bu araştırmada, Türkiye’deki sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamına olan etkisi, meta-sentez yöntemiyle ele alınmış ve bu alandaki lisansüstü tezlerden elde edilen bulgular derlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırıcı etkilerinin olduğu, ancak bu etkinin çeşitli nedenlerle sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Özellikle işverenlerin

engelli bireyleri istihdam etme konusundaki çekinceleri, yetersiz teşvik politikaları ve sosyal güvenlik sisteminin bütçesel sınırlamaları, bu etkinin sınırlı kalmasında önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Literatürde de sosyal güvenlik harcamalarının kapsamının genişletilmesi gerektiğini savunan yaklaşımlar bu bulguları desteklemektedir (Polat ve Ay, 2016).

Araştırmada ortaya çıkan önemli bulgulardan biri, sosyal güvenlik harcamalarının uzun vadede engelli bireylerin istihdamını artırmada oynadığı merkezi roldür. Engelli bireylerin iş gücüne katılımını teşvik eden sosyal güvenlik harcamaları, yalnızca bireysel refah düzeyini artırmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik büyümeye ve toplumsal kalkınmaya da katkı sağlar. Ancak bu etkinin, bölgesel farklılıklar ve sektörel dinamiklerden kaynaklanan engeller nedeniyle tam olarak ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle Türkiye'deki sosyal güvenlik harcamalarının OECD ülkelerine kıyasla daha düşük olduğu vurgulanmış ve bu durum, Türkiye'nin sosyal güvenlik politikalarının uluslararası standartlara göre eksik kaldığını göstermiştir. Türkiye'deki sosyal güvenlik harcamalarının kapsamı ve etkinliği artırılmadan, engelli bireylerin istihdamına yönelik bu politikaların tam anlamıyla başarılı olması beklenemez. Dolayısıyla, ulusal politikaların bölgesel ve sektörel ihtiyaçlara göre uyarlanması gerektiği tartışmanın önemli bir noktasını oluşturmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların birçoğunda, sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırmadaki olumlu etkileri vurgulanmıştır. Ancak bazı çalışmalar, bu etkinin büyük ölçüde sosyal politikaların uygulanma biçimi ve işverenlerin bu politikalara yaklaşımı ile sınırlı olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle işverenlerin engelli bireyleri istihdam etme konusunda yetersiz bilgiye sahip olmaları ve fiziksel erişilebilirlik gibi altyapısal engeller, engelli bireylerin iş gücüne entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Bu durum, işverenlere yönelik teşvik politikalarının kapsamının genişletilmesi ve sosyal farkındalık düzeyinin artırılması gerektiğini göstermektedir. Literatürde, bu tür politikaların iş gücüne katılım oranlarını artırmada önemli bir etkisinin olduğu belirtilmektedir (Aküzüm ve Özmen, 2013).

Engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırmayı hedefleyen sosyal güvenlik harcamalarının, yalnızca ekonomik fayda sağlamadığı, aynı zamanda sosyal kapsayıcılığı artırarak toplumsal eşitlik hedefine katkı sunduğu anlaşılmaktadır (Social Security Administration, 2011). Literatürde, sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin ekonomik bağımsızlığını teşvik eden bir mekanizma olarak değerlendirildiği belirtilmektedir (Finfgeld, 2003). Örneğin, Avrupa ve ABD'de engellilik sigortası programlarının iş gücüne katılım üzerindeki etkilerinin değerlendirildiği çalışmalarda, sosyal güvenlik harcamalarının etkinliğinin artırılması gerektiği ifade edilmiştir (Labour Market Research, 2011). Ancak Türkiye'de bu harcamaların OECD ülkelerine göre daha düşük olması, engelli bireylerin istihdamda karşılaştığı yapısal engellerin çözülmesini zorlaştırmaktadır.

Araştırmada, engelli bireylerin iş gücüne katılımını engelleyen faktörler arasında fiziksel erişim sorunları, işveren önyargıları ve yetersiz teşvik politikaları öne çıkmıştır. Bu durum, iş gücü piyasasında engelli bireylerin eşit koşullarda yer almasını engellemekte ve sosyal güvenlik politikalarının etkinliğini sınırlamaktadır. İşverenlere yönelik teşviklerin artırılması, engelli bireylerin iş gücüne entegrasyonunu kolaylaştıracak önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Özellikle iş yerlerinde erişilebilirlik standartlarının artırılması, sosyal güvenlik politikalarının etkisini güçlendirecektir.

Sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik büyümeyi destekleyici etkileri de literatürde geniş yer bulmaktadır. Bu harcamaların beşeri sermaye yatırımları olarak değerlendirilmesi gerektiği, çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır. Engelli bireylerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon süreçlerine yönelik sosyal güvenlik harcamalarının artırılması, uzun vadede ekonomik kalkınmayı destekleyecek bir politika olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, sosyal güvenlik harcamalarının tedavi edici hizmetlerden çok önleyici hizmetlere yönlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri de araştırma bulgularında dikkat çeken bir diğer konudur. Sosyal güvenlik harcamalarının yalnızca engelli bireylerin iş gücüne katılımını değil, aynı

zamanda genel ekonomik kalkınmayı da desteklediği anlaşılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen tezlerde, bu harcamaların bir beşeri sermaye yatırımı olarak değerlendirilmesi gerektiği sıkça vurgulanmıştır. Beşeri sermayenin geliştirilmesi hem bireylerin üretkenliğini artırmakta hem de ekonomik kalkınmayı destekleyen bir araç olarak öne çıkmaktadır. Ancak, Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının büyük bir bölümünün tedavi edici hizmetlere yöneldiği, önleyici ve eğitici hizmetlerin ise sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Bu durum, beşeri sermayenin geliştirilmesi sürecinde önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

5. SONUÇ

Bu araştırmada, Türkiye’deki sosyal güvenlik harcamalarının engelli istihdamına etkileri meta-sentez yöntemiyle incelenmiş ve lisansüstü tezlerden elde edilen bulgular derlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin iş gücüne katılımını teşvik etmede önemli bir araç olduğunu göstermiştir. Sosyal güvenlik harcamalarının yalnızca bireylerin refah düzeyini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınma süreçlerini desteklediği anlaşılmıştır.

Araştırmada, sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamına olan katkısının bölgesel ve sektörel düzeyde farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle Türkiye’deki sosyal güvenlik harcamalarının OECD ülkelerine kıyasla daha düşük seviyelerde olduğu ve bu durumun engelli bireylerin iş gücüne katılımını sınırladığı belirlenmiştir. Bu sonuç, Türkiye’deki sosyal güvenlik politikalarının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, sosyal güvenlik harcamalarının büyük bir kısmının tedavi edici hizmetlere yönelmesi, önleyici ve eğitici hizmetlerin ihmal edilmesi, engelli bireylerin iş gücüne sürdürülebilir katılımını sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Araştırma bulguları, sosyal güvenlik harcamalarının bir beşeri sermaye yatırımı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Engelli bireylerin eğitim, rehabilitasyon ve mesleki gelişim süreçlerine yönelik sosyal güvenlik harcamalarının artırılması, bu bireylerin iş gücüne entegrasyonunu destekleyecek ve uzun vadede ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, işverenlerin engelli bireyleri istihdam etme konusundaki tutumlarının olumlu yönde değişmesi için teşvik politikalarının güçlendirilmesi ve erişilebilirlik standartlarının artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamını artırıcı etkileri üzerine yapılan araştırmalar, bu harcamaların engelli bireylerin ekonomik hayata entegrasyonunu kolaylaştırdığını göstermektedir. Örneğin, OECD ülkelerinde engelli istihdam politikaları ve sosyal güvenlik harcamalarının iş gücüne katılım üzerindeki etkileri konusunda yapılan uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar, sosyal güvenlik harcamalarının iş gücü piyasası üzerinde pozitif etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Finfgeld (2003), sosyal güvenlik harcamalarının uzun vadede hem bireylerin yaşam kalitesini artırdığını hem de ekonomik büyümeye katkı sağladığını ifade etmektedir.

Araştırmada tespit edilen bulgulardan biri de Türkiye’de engelli bireylerin iş gücüne katılımını sınırlayan işveren tutumları ve fiziksel erişim sorunlarıdır. Bu durum, Avustralya ve Britanya’da yapılan çalışmalarla paralellik göstermektedir. Örneğin, Shakespeare (2014) tarafından yapılan bir araştırmada, işverenlerin engelli bireylerin istihdamı konusundaki önyargıları ve sistemdeki erişim eksikliklerinin, engelli bireylerin iş gücüne katılımını büyük ölçüde engellediği vurgulanmıştır. Bu bulgular, işverenlere yönelik teşvik politikalarının genişletilmesi ve erişilebilirlik standartlarının geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Ayrıca, sosyal güvenlik harcamalarının yalnızca tedavi edici hizmetlere odaklanması yerine, eğitim, rehabilitasyon ve mesleki gelişim süreçlerine kaynak ayrılmasının önemi vurgulanmaktadır. Sosyal güvenlik harcamalarının önleyici ve eğitici alanlara yönlendirilmesi durumunda bireylerin ekonomik bağımsızlıklarının daha sürdürülebilir bir şekilde sağlanabileceğini belirtilmiştir (Mont ve Cote, 2020). Bu yaklaşım, Türkiye’deki sosyal güvenlik harcamalarının mevcut durumuyla karşılaştırıldığında, kaynakların daha stratejik bir şekilde tahsis edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Engelli istihdam politikalarının etkisini artırmak için uluslararası iyi uygulamalardan yararlanılması gerektiği de önemli bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Avrupa ülkelerinde engelli bireylerin iş gücüne katılımını teşvik eden politikalar, Türkiye'ye uygun şekilde uyarlanabilir. Bu kapsamda yapılan çalışma, iş gücüne katılımı artırmak için sosyal güvenlik politikalarının esneklik, teşvik ve düzenleyici mekanizmalar açısından optimize edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Bellia, 2022).

Sonuç olarak, Türkiye'deki sosyal güvenlik harcamalarının kapsamı ve etkinliği artırılmadan, engelli bireylerin iş gücüne sürdürülebilir bir şekilde katılımını sağlamak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, sosyal güvenlik politikalarının hem ulusal düzeyde hem de yerel düzeyde yeniden ele alınması, politika uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Sosyal güvenlik harcamalarının engelli bireylerin istihdamına olan etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması için gelecekteki araştırmaların, sektörel ve bölgesel düzeyde daha derinlemesine analizlere odaklanması önem arz etmektedir. Bu tür çalışmalar, sosyal güvenlik sistemlerinin etkinliğini artıracak politika önerileri sunma açısından da literatüre değerli katkılar sağlayabilir.

6. ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, Türkiye'de engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırmak ve sosyal güvenlik sisteminin bu süreçte daha işlevsel bir rol üstlenmesini sağlamak amacıyla aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. İstihdam Teşviklerinin Uygulama Etkinliği Artırılmalıdır. Engelli bireyleri istihdam etmeye yönelik mevcut teşviklerin (prim indirimi, kota zorunluluğu vb.) uygulama düzeyi, işveren farkındalığı ve denetim süreçleri güçlendirilmelidir.
2. Eğitim ve Rehabilitasyon Odaklı Harcamaların Payı Artırılmalıdır. Sosyal güvenlik bütçesinin önemli bir kısmı tedavi hizmetlerine yönelmiş durumdadır. Engelli bireylerin istihdama hazır hâle gelmesini destekleyecek eğitim ve mesleki rehabilitasyon programlarına daha fazla kaynak ayrılmalıdır.
3. Bölgesel ve Sektörel Farklılıklar Dikkate Alınarak Politika Uyarlaması Yapılmalıdır. Teşvik ve desteklerin, yerel istihdam dinamiklerine göre farklılaştırılması ve bölge bazlı ihtiyaç analizlerine dayalı olarak düzenlenmesi gerekmektedir.
4. İzleme ve Değerlendirme Mekanizmaları Kurulmalıdır. Sosyal güvenlik sistemine entegre istihdam teşviklerinin etkileri düzenli olarak raporlanmalı; bu veriler, politika geliştirme süreçlerine yansıtılmalıdır.
5. İşveren Farkındalığını Artıracak Bilgilendirme Kampanyaları Düzenlenmelidir. Tezlerde işverenlerin birçoğ teşvikten haberdar olmadığı görölmüştür. Bu nedenle, bilgilendirme çalışmaları yaygınlaştırılmalı ve sektörel odaklı rehberlik sağlanmalıdır.
6. Uluslararası İyi Uygulamalardan Yararlanılarak Yerel Model Geliştirilmelidir. OECD ve AB ülkelerinde başarılı bulunan engelli istihdam politikaları, Türkiye'nin yapısal koşullarına uygun şekilde uyarlanmalı ve pilot uygulamalarla test edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKMAN, A.C. (2021). Türkiye'de Engelli İstihdamında İşverenlerin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Yalova İli Örneği. Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova.
- AKSAY, B. (2022). İşverenler Açısından Turizm Sektöründe Engelli İstihdamı: Mersin İli Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- AKÜZÜM, C. ve ÖZMEN, F. (2013). “Eğitim Denetmenlerinin Rollerini Gerçekleştirme Yeterlikleri: Bir Meta-Sentez Çalışması”. Ekev Akademi Dergisi, 17(56): 97-120.
- ALVAR, B. (2014). Isparta'da Engelli İstihdamı ve Sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- BUDAK, M. M. (2022). Pozitif Ayrımcılık İlkesi Işığında Engelli İstihdamı ve Engellilerin Hakları. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gaziantep.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ-ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö.E., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Akademi, Ankara.
- ÇALIK, M. ve SÖZBİLİR, M. (2014). İçerik Analizinin Parametreleri. Eğitim ve Bilim, 39(174): 33-38.
- ÇOLAK, M. (2024). Engelli İstihdamı ve Ortaya Çıkan Problemler: İstanbul İli Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- BELLIA, A. (2022). *How Do Different Policies Jointly Affect The Employment Prospects Of Disabled Workers?* De Gruyter Brill, <https://www.degruyter.com> (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2024)
- DOĞAN, Y. (2024). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Harcamalarının Tasarruflar Üzerindeki Etkisi. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ERDOĞAN, E. S. (2016). Avrupa Birliği Ülkeleri Ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Harcamalarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- EUROPEAN DISABILITY FORUM (2022). 2022 EDF Annual Report <https://www.edf-feph.org/publications/edf-annual-report-2022/> (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2024).
- FINFGELD, D. L. (2003). Metasynthesis: The State of the Art-so far. Qualitative Health Research, 13(7): 893-904. <https://doi.org/10.1177/1049732303253462>.
- GROVER, C. and SOLDATIC, K. (2013). Neoliberal Restructuring, Disabled People and Social (In)Security in Australia and Britain. Scandinavian Journal of Disability Research, 15(3): 216-232. <https://doi.org/10.1080/15017419.2012.724446> (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2024)
- GÖNÜLAÇAN, A. (2016). Türkiye'de Engelli İstihdamı ve İşverenlerin Engelli İstihdamına Yönelik Tutumları: Trabzon Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- INCLUSION-EUROPE.EU EUROPEAN DISABILITY STRATEGY. <https://www.inclusion-europe.eu/european-disability-strategy/> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2025).
- LABOUR MARKET RESEARCH (2011). Health and Disability Insurance. <https://labourmarketresearch.springeropen.com> (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2024)
- ILO (2021). World Social Protection Report https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_817572.pdf (Erişim Tarihi 14 Temmuz 2024)
- KORKMAZ, B. C. ve AYBARS, A. İ. (2025). Engelli İstihdamında Kota Uygulaması: Avrupa Birliği Ülkelerine Güncel Bir Bakış. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 24(2): 337-373. <https://doi.org/10.32450/aacd.1539624>
- KÖKSAL, A. (2010). Türkiye'de Engelli İstihdamı ve Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- MONT, D. and COTE, A. (2020). Inclusive Social Protection for Empowerment of Persons with Disabilities: Considering the Disability-Related Extra Costs in Social Protection. International Labour Organization and the UN Partnership on the Rights of Persons with Disabilities. <https://www.social-protection.org/gimi/RessourcePDF.action?id=56925>
- OECD (2021). OECD Economic Outlook. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook/volume-2021/issue-1_edfbca02-en.html (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2024)
- OECD (2022). Disability, Work and Inclusion: Mainstreaming in All Policies and Practices, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1eaa5e9c-en>. (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2024)
- OECD (2023). Social Expenditure Database. [https://data-explorer.oecd.org/vis?df\[ds\]=DisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_SOCX_AGG%40DF_SOCX_AGG&df\[ag\]=OECD.ELS.SPD&dq=.A..PT_B1GQ.ES10.T.T.&pd=2010%2C&to\[TIME_PERIOD\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?df[ds]=DisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_SOCX_AGG%40DF_SOCX_AGG&df[ag]=OECD.ELS.SPD&dq=.A..PT_B1GQ.ES10.T.T.&pd=2010%2C&to[TIME_PERIOD]=false) (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2024).
- ÖLMEZOĞLU, N.İ. (2015). Çalışma Yaşamında Engelliler: Gümüşhane İli Engelli İstihdamına İlişkin Emek Arz Yönlü Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖZBAYRAM E. (2014). Türk Çalışma Hayatında Korunmalı İşyerleri ve Engelli İstihdamı. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖZTÜRK, E. (2019). Engelli İstihdamı ve Karşılaşılan Sorunlar: İzmir İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- POLAT, S. ve AY, O. (2016). Meta-sentez: Kavramsal Bir Çözümleme. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 4(1): 52-64.
- SARAÇ, Y.E. (2015). Kütahya'da Engelli İstihdamı ve İşveren İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SGK (2023). SGK 2023 Faaliyet Raporu. <https://www.sgk.gov.tr/Politikalar/Kurumsal/b55336ad-0af5-4e78-a7c5-79734c4c476f/> (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2024)
- SHAKESPEARE, T. (2014). Enabling Equality: From Disabling Barriers to Equal Participation. Annual British Sociological Association/British Library Equality Lecture. British Library Conference Centre. [https://vimeo.com/97212214\(open in a new window\)](https://vimeo.com/97212214(open in a new window)).
- SOCIAL SECURITY ADMINISTRATION. (2011). Employment of Individuals in the Social Security Disability Programs. <https://www.ssa.gov/policy/docs/ssb/v71n3/v71n3p1.html> (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2024)
- TOYOĞLU, A. (2020). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Engelli İstihdamına Yönelik İş Sağlığı ve Güvenliği Yaklaşımı. Yüksek Lisans Tezi, Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mersin.